VZNIK EVIDENČNÝCH OPERÁTOROV V SLOVENČINE Z HĽADISKA GRAMATIKALIZAČNEJ TEÓRIE*

MARTINA IVANOVÁ

Inštitút slovakistických, mediálnych a knižničných štúdií
Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove

IVANOVÁ, Martina: The Rise of Evidential Operators in Slovak from the Perspective of Grammaticalization Theory. Jazykovedný časopis, 2012, Vol. 63, No. 1, pp. 31 – 52. (Bratislava)

The study provides a synchronic account of evidentiality markers produced by grammaticalization processes in Slovak. While Slovak is not currently counted as having a grammaticalized evidentiality system, the high text frequency of verbal and adverbial operators that spread evidential scope over clauses is a clear indication of a great potential for such a system to be grammaticalized. The study describes two grammaticalization channels: from verb to parenthesis and particle, and from qualification adverb to commentary (sentence) adverb and particle. The research of grammaticalization steps is based on examination of material gained from the Slovak National Corpus.

Key words: evidentiality, epistemic modality, grammaticalization

1. ÚVODNÉ POZNÁMKY

Predmetom tohto príspevku bude analýza synchrónnej funkčnej polysémie výrazov s evidenčnou hodnotou. Evidencialita sa v teoretickej literatúre definuje ako osobitná sémanticko-funkčná doména, ktorej funkciou je indikovať vo výpovedi evidenčný základ propozície – zdroj informácie, ktorým hovoriaci podopiera svoje tvrdenie (Aikhenvald, 2003, s. 1). Evidenčným zdrojom tvrdenia hovoriaceho môže byť:

(a) cudzia mienka alebo tvrdenie (reportívna evidencialita): *Hovorí sa, že to urobil Peter.; Vraj to urobil Peter.; Podľa neho to urobil Peter.; Mal to urobiť Peter.;*

(b) zmyslové vnímanie situácie (percepčná evidencialita): *Peter je, ako vidím, nahneváný.; Peter je viditeľne nahneváný.; Vidno, Peter je nahneváný.;*

(c) inferencia (inferenčná evidencialita): percepčne založená inferencia (úsudok o platnosti propozície P_1 sa vyjadruje na základe percepcie situácie vyjadrenej propozíciou P_2): *Peter je úplne zelený, očividne mu je zle.;* nepercepčne založená inferencia (úsudok o platnosti propozície P_1 sa opiera o dedukciu na základe situácie vyjadrenej propozíciou P_2): *Kde tiekla voda, bol logicky spád.*

V niektorých teoretických koncepciách sa ako evidenčné operátory vymedzujú iba prostriedky morfolologickej povahy (porov. Aikhenvald, 2003, 2004). Z funkčno-

* Štúdia bola vypracovaná v rámci grantového projektu VEGA č. 1/0252/12 *Morfosyntaktické a lexikálne parametre kolokácií v slovenčine*.

-onomaziologickej perspektívy však do oblasti evidenciality možno zahrnúť všetky výrazové prostriedky, ktoré zjednocuje funkcia a význam špecifikovania evidenčného zdroja. V tejto súvislosti sa prikláňame k názoru Björna Wiemera (2009), ktorý v rámci evidenčných operátorov vymedzuje aj prostriedky lexikálnej povahy, pri ktorých je stabilnou súčasťou ich sémantického spektra význam evidencie.¹ Funkčno-sémantická kategória evidenciality v slovenčine zahŕňa prostriedky lexikálno-gramatickej povahy (modálny relátor *mať*, evidenčné partikuly *vraj*, *údajne*, *evidentne*, *očividne*, *zjavne*), syntaktické konštrukcie (tzv. autorizačné adverbriále zreteľa vyjadrené predložkovou konštrukciou „podľa + G“) a prostriedky lexikálnej povahy, t. j. percepčné, kognitívne a komunikatívne predikáty a adverbriá (bližšie Ivanová, 2010, 2011). Ukazuje sa teda, že evidencialita sa v slovenčine profiluje ako kategória s relatívne malým jadrom a rozsiahlou perifériou.² Ide teda o málo (minimálne) gramatikalizovanú kategóriu.

2. GRAMATIKALIZAČNÉ PROCESY

Gramatikalizácia sa definuje ako vývinový proces, v ktorom pôvodne samostatná lexikálna jednotka v istom pragmatickom a morfosyntaktickom kontexte postupne nadobúda gramatickú funkciu (Lehmann, 2002). Jedným zo základných predpokladov gramatikalizačného procesu je koncept škálovitosti, stupňovitosti³, podľa ktorého sa lexikálna kategória nezmení na gramatickú náhle a naraz, ale prostredníctvom postupných krokov, prechodov. Gramatikalizačné procesy pri evidenčných operátoroch sa realizujú v dvoch základných kanáloch. V prvom prípade sú východiskovým zdrojom gramatikalizácie konštrukcie s verbom vyjadrujúcim príslušnú evidenčnú hodnotu (verbá dicendi pri reportívnej evidencialite, percepčné verbá pri percepčne založenej inferenčnej evidencialite a kognitívne verbá pri nepercepčne založenej inferenčnej evidencialite), gramatikalizačná schéma zahŕňa nasledujúce kroky: lexikálny predikát → parentéza → partikula.

Gramatikalizačný proces sa pri týchto predikátoch realizuje v rozličnej miere. Predpokladom vysokého stupňa gramatikalizácie je pri týchto jednotkách súhrn niekoľkých faktorov: (a) štruktúrny faktor: obrátená linearizácia pôvodne hlavnej

¹ Takéto chápanie stojí v protiklade k vymedzeniu evidenciality ako gramatickej kategórie (Aikhenwald, 2004, s. 1). Ako výstižne poznamenáva Gabriele Diewald a Elena Smirnova (2010, s. 4), stotožňovanie gramatickej kategórie s funkčno-sémantickou kategóriou evidenciality je rovnaké ako stotožňovanie gramatickej kategórie času s funkčno-sémantickou kategóriou temporalnosti.

² Vychádzame z predpokladu, že jazykové prostriedky patriace do jednej funkčno-sémantickej kategórie sú štruktúrované tak, že v ich centre sú gramatické alebo lexikálno-gramatické kategórie s najvšeobecnejším významom, zasahujúce najväčší počet jednotiek, na ich periférii sú lexikálne prostriedky s najviac konkrétnym lexikálnym významom (porov. Sokolová, 2008).

³ V gramatikalizačnej teórii sa v tejto súvislosti používa termín „cline“ (prvýkrát ho použil Michael A. K. Halliday, 1961, cit. podľa Hopper – Traugott, 2003). Ide o metaforu, ktorá odráža empirické pozorovanie, že isté skupiny výrazových prostriedkov z interlingválneho pohľadu prechádzajú analogickými zmenami v podobnom poradí.

a vedľajšej vety (anteponovaná realizácia typická pre riadiaci predikát sa prehodnocuje v prospech interponovanej a postponovanej realizácie); (b) sémantický faktor (desémantizácia lexikálneho predikátu, formovanie evidenčného významu, kolokačná kompatibilita s evidenčnými operátormi identickej evidenčnej subdomény bez významového posunu); (c) pragmatický faktor (intenzifikácia subjektivizácie prehodnocovaním významu na evidenčný, prípadne evidenčného významu na epistemický); (d) frekvenčný faktor (vzhľadom na to, že perцепčne a neperceptione založená inferenčná evidencialita sa vymedzuje ako prípad tzv. personálnej evidenciality, zvyšuje sa frekvencia tvarov 1. os. indikativu prézenta verbálnej jednotky).

V druhom prípade sa východiskom gramatikalizačného procesu stáva adverbium utvorené z deverbatívneho adjektíva, vyjadrujúce príslušnú evidenčnú hodnotu. Tento gramatikalizačný proces zasahuje adverbia s perceptioným významom. Gramatikalizačná schéma zahŕňa nasledujúce kroky: adverbium → vetné adverbium → partikula.

Predpokladom vysokého stupňa gramatikalizácie je pri týchto jednotkách súhrn niekoľkých faktorov: (a) štruktúrny faktor: zmena funkčného skopusu (kvalifikačné adverbium syntakticky determinujúce predikát sa prehodnocuje na tzv. komentujúce vetné adverbium, resp. na partikulu); (b) sémantický faktor (sémantické prehodnocovanie adverbia a následná desémantizácia v podobe partikulizácie prejavujúcej sa kolokačnou kompatibilitou s evidenčnými operátormi identickej evidenčnej subdomény bez reduplikácie evidenčného významu); (c) pragmatický faktor (intenzifikácia subjektivizácie prehodnocovaním perceptioného významu na význam perceptione založenej inferencie, neperceptione založenej inferencie a následne zmenou evidenčného významu na epistemický).

Z komunikačno-pragmatického hľadiska možno gramatikalizačné procesy pri evidenčných jednotkách vysvetliť na základe tzv. pragmatikalizácie. Elizabeth C. Traugott (1988, s. 406 – 416) v tejto súvislosti používa termín „pragmatic strengthening“. Jednou z hypotéz gramatikalizačnej teórie je, že propozičný obsah vykazuje tendenciu prechádzať na nepropozičný (napr. modálny alebo emocionálny, resp. aj evidenčný). Základom pragmatikalizácie pri evidenčných operátoroch je prehodnotenie pragmatických implikácií, ktoré na základe konvencionalizácie vyúsťujú do vytvorenia postojových nepropozičných (evidenčných) funkcií z pôvodne propozičného obsahu (pri gramatikalizácii evidenčných operátorov ide o oblasť komunikačných, perceptioných a kognitívnych významov). Vo výpovedi evidenčné operátory fungujú ako tzv. kvalifikátory propozície⁴ a ich použitie sa spája s rešpektovaním maximy kvality.⁵

⁴ V koncepcii Ferdinanda de Haana (2001) sa evidencialita vymedzuje ako tzv. propozičná deia. Propozičná deia zahŕňa prípady, keď hovoriaci vyjadruje svoj vzťah k propozícii na základe špecifikácie zdroja informácie, o ktorý sa vo výpovedi opiera. V koncepcii Guglielma Cinquea (1999) patria evidenčné a epistemické operátory do tzv. deiktickej zóny hovoriaceho.

⁵ V Griceovom vymedzení sa maxima kvality explikuje dvoma postulátmi: 1. „Nehovor nič, o čom vieš, že to nie je pravda.“, 2. „Nehovor nič, na čo nemáš dostatok dôkazov.“ (cit. podľa Hirschová, 2006).

3.1 Reportívne operátory

Evidenčné partikuly reportívnej evidenciality možno charakterizovať ako kondenzáty samostatných propozícií, začlenených do inej propozície, ktorá sa tak hodnotí z evidenčného hľadiska.

Pôvod partikuly *vraj* Václav Machek (2010) vysvetľuje gramatikalizáciou 3. osoby prézenta *pravi/vraví*, resp. aoristu *pravi/vravi* → *prai/vrai* → *prej/vraj*. Východiskovým bodom gramatikalizácie sú konštrukcie s nešpecifikovaným agensom. V slovenčine sa nešpecifikovanosť agensa dosahuje deagentizáciou (*vraví sa, že...*), resp. transpozíciou slovesnej osoby (*vravia, že...*). Proces gramatikalizácie vyúsťujúci do vzniku partikuly sprevádza fonologická redukcia, morfológická transkategorizácia, desémantizácia pôvodnej verbálnej jednotky a zmena jej syntaktickej distribúcie.⁶ Gramatikalizácia tvaru 3. osoby je podmienená faktom, že reportívna evidencialita predstavuje nepriamy nepersonálny typ evidencie.

Východiskovým bodom gramatikalizačného procesu pri partikule *údajne* je adjektívum *údajný* utvorené od komunikačného verba *udať*. Súčasťou sémantickej štruktúry tohto adjektíva je komponent reportívnej evidenciality, v slovenčine sa však nikdy nerealizuje ako predikátový komplement, jeho syntaktická distribúcia je obmedzená na atribútovú pozíciu. Toto adjektívum je motivantom partikuly *údajne*.⁷

Pokiaľ ide o epistemickú hodnotu partikul reportívnej evidenciality, podľa Kaspera Boya (2009, s. 7) operátory reportívnej evidenciality signalizujú strednú pravdepodobnosť validity propozície. Podobne Jana Hoffmannová a Ivana Kolářová (2007) na základe korpusovej analýzy partikuly *prý/prej* diferencujú prípady, keď sa danou partikulou vyjadruje cudzia mienka, a prípady, keď daná partikula signalizuje zníženú mieru platnosti propozície, tzv. epistemickú dištanciu hovoriaceho. Podľa nášho názoru je však táto diferenciácia značne závislá od kontextu. Manifestovať to možno na dvoch príkladoch z citovanej štúdie, pri ktorých nevieme spoľahlivo diferencovať prípady cudzej mienky a zníženej validity propozície, episte-

V tomto kontexte je však potrebné zdôrazniť, že konverzačné maximy nepredstavujú „pravidlá“ alebo „návod“ úspešnej komunikácie. V tomto zmysle teda nemožno povedať, že by hovoriaci musel hovoriť len to, čo považuje za pravdivé. Hovoriaci môže hovoriť aj o veciach, o ktorých pravdivosti nie je presvedčený alebo pre pravdivosť ktorých nemá dostatok dôkazov, hoci jeho cieľom nie je porušenie maximy kvality. V takom prípade však do svojej výpovede implantuje výrazy, ktorými v rámci konkrétnej výpovede explicitne signalizuje platnosť (validitu) propozície. Tým sa prejavuje tzv. abstrakčná flexibilita hovoriaceho (k termínu pozri Dolník, 1999), ktorá zahŕňa schopnosť postulovať existenciu dejov a stavov, o platnosti ktorých si hovoriaci nie je istý. V tomto zmysle by sme ku Griceovým postulátom maximy kvality mohli pridať aj tretí: 3. „Ak hovoríš o niečom, na čo nemáš dostatok dôkazov, vo výpovedi to signalizuj.“

⁶ Z ďalších gramatikalizačných momentov Bohumil Vykypěl (2010, s. 139) spomína redukciu formálnej podoby, ktorá sa realizuje prostredníctvom zániku intervokálneho *v* a apokopy poslednej slabiky *pravi/praví* > *praj* (s pravidelnou zmenou *aj* > *ej* typickou pre starú češtinu) > *prej*, a dekategoriáciu manifestovanú vznikom hyperkorektnej podoby *prý*, ktorá bola utvorená od tvaru *prej* v čase starej českej fonologickej zmeny *y* > *ej*.

⁷ Sprostredkujúci motivačný článok medzi adjektívom a partikulou v podobe adverbia **údajne* nie je v slovenčine doložený.

mickej dištancie: *Bosenský prezident pohrozil, že se jeho ministr schůzky nezúčastní, protože prý srbská strana neplní závazky. – Chtěl si vyzvednout kazety, které mu prý slíbil stařeččin příbuzný* (s. 94). Nazdávame sa preto, že epistemická hodnota nie je obsiahnutá vo funkčno-sémantickom profile týchto partikul, nepredstavuje inherentný sémantický príznak danej partikuly, stabilnú súčasť jej sémantického spektra, ale len epistemickú „nuansu“, aktivovanú v kontexte. V našom prístupe preto reportívne partikuly *vraj* a *údajne* hodnotíme ako epistemicky neutrálne operátory. Vo vzťahu k vyjadrovaniu epistemických hodnôt je ich použitie motivované epistemickým agnosticizmom hovoriaceho (Wiemer, 2006).

Signálom vymedzeného epistemického statusu reportívnych partikul sú kolokácie s verbami dicendi, pri ktorých je dôležitá pozícia reportívnej partikuly. Kolokáciou reportívnej partikuly s radiacim verbom dicendi v rámci hlavnej vety sa vyjadruje zdvojená reportívnosť [X povedať, že [Y povedať, že [propozičný obsah]]]:

(1) *A <vraj> hovorila, že sa uvažuje o pokračovaní.*

Reportívnosť sa neznásobuje iba v prípade realizácie partikuly vo vedľajšej vete [X povedať, že [P]]:

(2) *Skúsení ľudia hovoria, že láska <vraj> vyžaduje obeť.*

Slovoslednú realizáciu partikul *vraj* a *údajne* sme overovali v Slovenskom národnom korpuse (SNK), v korpusovej verzii prim-5.0-public.all.⁸ Frekvenčná distribúcia partikul *vraj* a *údajne* v SNK odhaľuje ich častejší výskyt v interponovanej (*vraj*: 109 565, *údajne*: 48 219) než v anteponovanej pozícii (*vraj*: 19 800 dokladov, *údajne*: 4429 dokladov). Postponovaná pozícia pri týchto partikulách nie je možná vzhľadom na fakt, že danými partikulami sa uvádza sprostredkovaná časť propozičného obsahu. Ukazuje sa, že základná pozícia reportívnych evidenčných partikul v slovenčine je posttematická pozícia, z hľadiska aktuálneho členenia teda slúžia ako výrazy uvádzajúce rematickú časť výpovede. Takáto realizácia sa najčastejšie uplatňuje pri slovoslede subjekt – predikát, s pozíciou partikuly v preverbálnej pozícii (*vraj*: 46 128, *údajne*: 23 641)⁹ i postverbálnej pozícii (*vraj*: 21 299, *údajne*: 10 660):

(3) *Statný medvedisko tu <vraj> veľmi horlivo poľoval na zver.*

(4) *Pri stavbe pevnosti sa <údajne> použili staršie projekty Albrechta Dürera.*

Realizáciu reportívnych evidenčných partikul v posttematickej pozícii si vysvetľujeme komunikačno-pragmatickou intenciou hovoriaceho. Z komunikačno-pragmatického hľadiska dané partikuly slúžia hovoriacemu na presunutie zodpovednosti za pravdivosť komunikovaného obsahu na tretiu osobu. Keďže tematická časť výpovede je známa, daná jazykovým alebo situačným kontextom, hovoriaci nemá dôvod zakomponovať ju do sprostredkovanej časti propozičného obsahu.

⁸ Anteponovanú pozíciu partikul sme zisťovali pomocou príkazu [word="Vraj"] a [word="Údajne"], interponovanú pozíciu partikul v závislosti od pozície v kolokácii s verbom pomocou príkazov [word="vraj"] [tag="V.*"], [word="údajne"] [tag="V.*"] a [tag="V.*"] [word="vraj"] a [tag="V.*"] [word="údajne"].

⁹ Toto zistenie korešponduje so zistením Evy Koktovej (1986) o primárnom postavení tzv. vetných prísloviek v češtine v preverbálnej pozícii.

V anteponovanej pozícii partikuly *vraj* a *údajne* môžu vystupovať v prípade výpovedí bez topiku (tzv. tetické výpovede), pri ktorých má celý obsah výpovede platnosť fokusu.

- (5) *Jedného dňa ma priamo do srdca zasiahla správa, že sa onedlho začne vyučovanie. <Vraj> už prišla aj slovenská slečna.*
- (6) *Gréci varia odhadom. <Vraj> sa nenájdu dvaja Gréci, ktorí by sa zhodli v názoroch na politiku a varenie.*

Anteponovaná pozícia partikúl je tiež typická pri morfematicky realizovanom subjekte:

- (7) *Veľmi osožným kúskom sú aj kohútie semenníky. <Vraj> dokážu zerotizovať aj toho najzarytejšieho puritána.*
- (8) *Bývalí príslušníci ŠtB, ktorých prepustil Langoš v roku 1990, sa začali domáhať svojich ľudských práv. <Vraj> boli porušené tým, že ich prepustili z výkonu služby.*

Partikuly *vraj* a *údajne* sa môžu realizovať v anteponovanom postavení aj v prípade, ak je téma vyjadrená zámenom enklitickej povahy, ktoré tak nemôže stáť na začiatku vety.

- (9) *Len neskoro večer sme zabalili posledné veci a prišli colníci, ktorí zaplombovali vagón. <Vraj> ho otvoria až v Szobe.*
- (10) *Nosostrčovi nie je nič po chuti. Mne hani zbierku pohľadníc. <Vraj> v nej chýbajú Niagarské vodopády.*

Na tomto mieste sa pokúsime zhrnúť parciálny sémantický priestor subdomény reportívnej evidenciality na základe gramatikalizačných procesov, ktoré v nej prebiehajú, a to na základe analógie s mapou modálnej sémantiky, ktorú navrhli Johan van der Auwera a Vladimir Plungian (1998). Ich sémantická mapa predstavuje dvoj-rozmernú reprezentáciu významov, zachytáva polysémické vzorce a možné smery sémantických posunov. Mapa evidenciality sa bude skladať z troch čiastkových ob-

lastí: preevidenčných lexikálnych zdrojov evidenciality, vlastnej evidenčnej oblasti, stupňovito zahŕňajúcej prostriedky lexikálnej a lexikálno-gramatickej povahy, a pos-tevidenčnej oblasti zahŕňajúcej možný posun smerom k epistemickým významom.

3.2 Operátory nepercepčnej inferencie

Operátory nepercepčnej evidencie v slovenčine vznikajú na základe gramatika-lizačného procesu 1.

Stupeň 0: kognitívny predikát

Východiskovým zdrojom operátorov nepercepčnej inferencie sú kognitívne predikáty s významom myšlienkovvej činnosti:

- (1) *Myslím na to, že Peter odišiel do zahraničia. „Robím myšlienkovú operáciu o tom, že Peter odišiel do zahraničia.“*

Stupeň 1: predikát s evidenčným komponentom

V ďalšom kroku sa v akte sémantickej derivácie utvára vo verbálnom polysé-mante nová lexia s evidenčným významovým komponentom.¹⁰ Kognitívnym zákla-dom tohto sémantického posunu je situácia, keď sa kognitívny predikát stáva evi-denčným základom tvrdenia vyjadreného vedľajšou vetou:

- (2) *Myslím, že Peter odišiel do zahraničia. Už týždeň mi neberie telefón. „Konštatujem, že Peter odišiel do zahraničia, a svoj úsudok zakladám na nepercepčnej inferencii založenej na svojej skúsenosti so svetom.“*

Nadobudnutie evidenčnej funkcie verba sa spája s použitím tvaru 1. osoby indi-katívu prítomnosti v nenegovanej podobe. Zistenia zo SNK potvrdzujú výraznú frek-venčnú dominanciu tohto tvaru v paradigme kognitívneho verba:

Tvary	SNK prim-5.0-public-all	Tvary	SNK prim-5.0-public-all
Myslím (si), že	60 644 (77,5 %)	Myslíme (si), že	2050 (2,6 %)
Myslíš (si), že	3748 (4,8 %)	Myslíte (si), že	8692 (11,1 %)
Myslí (si), že	2256 (2,8 %)	Myslia (si), že	843 (1 %)

Signálom sémantického posunu, prehodnocovania až oslabovania sémantiky predikátu a nastupujúcej gramatikalizácie je v tomto štádiu zmena ilokučnej per-spektívy danej súvetnej konštrukcie. V prípade, že predikát s evidenčným kompo-nentom vystupuje vo funkcii predikátu hlavnej vety, predstavuje výpoveď hierarchi-zovaný celok, v ktorom centrálnu ilokučnú funkciu (asertívnu) vyjadruje formálne vedľajšia veta a hlavná veta s evidenčným operátorom plní funkciu ilokučného mo-difikátora výpovede (modifikuje „silu“ asertívnosti výpovede). V tomto zmysle sa formálne hlavná veta spája s funkciou subsidiárnej ilokúcie. Signálom sémantického prehodnocovania verba je, že ho možno bezo zmeny zmyslu vynechať, resp. nahra-diť inými výrazmi s evidenčnou, resp. epistemickou funkciou: *Myslím, že Peter odi-*

¹⁰ Pri hodnotení týchto predikátov sa prikláňame k názoru Lloyda B. Andersona (1986, s. 274), že o evidenčné operátory ide iba v prípade, ak je pri danej jednotke evidenčný význam primárny, a nie je daný iba pragmatickou inferenciou. V prípade predikátov s evidenčným komponentom nejde o plnohod-notné evidenčné operátory, ale o jednotky, ktorých realizácia vo výpovedi sa môže spájať s evidenčnou stratégiou hovoriaceho.

šiel do zahraničia. Už týždeň mi neberie telefón.; Peter odišiel do zahraničia. Už týždeň mi neberie telefón.; Peter asi/podľa mňa odišiel do zahraničia. Už týždeň mi neberie telefón. (porov. Grepl – Karlík, 1998, s. 403).

Štupeň 2: evidenčná parentetická konštrukcia

Prehodnocovanie syntaktického statusu lexikálnych evidenčných operátorov predstavuje viacstupňový gramatikalizačný proces, založený na kontrakcii (stiahnutí) súvetnej štruktúry, počas ktorého sa z lexikálneho predikátu fungujúceho ako predikát hlavnej vety stáva parentetická konštrukcia. Dochádza tu teda k sémantickej a funkčnej emancipácii pôvodne hlavnej vety smerom k syntakticky samostatnej konštrukcii s postojovým zafarbením. Výsledkom tohto procesu sú dva typy parentetických konštrukcií:

(a) Parentetická konštrukcia uvedená spojkou *ako*. Prítomnosť hypotaktickej spojky je signálom toho, že spomínaná konštrukcia je na prechode medzi vedľajšou vetou a vetou pripojenou bez syntaktického vzťahu, hypotaktickosť je tu síce slabá, ale nemožno ju poprieť. Josef Štěpán (2007) v tejto súvislosti uvažuje o semihypotaxe.¹¹

(3) *Slovenské telekomunikácie, <ako sa zdá>, opäť trochu zaspali.*

(4) *Škoda, že ste mi, <ako predpokladám>, dnes vybavili u pána primára Ružinského ďalší odklad môjho návratu medzi civilov.*

Realizáciu parentéz sme overovali v SNK, v korpusovej verzii prim-5.0-public. all.¹² V nasledujúcej tabuľke prinášame prehľad výskytu tohto typu parentetickej konštrukcie so spojkou *ako* a s evidenčným operátorom v SNK, pričom zaznamenávame jej anteponovanú (A), interponovanú (I) a postponovanú (P) realizáciu vo výpovedi.

	ako sa zdá ¹³	ako dúfam	ako sa nazdávam	ako verím	ako predpokladám	ako sa domnievam	ako tuším
A	529	1	1	0	0	1	0
I	860	41	29	18	20	17	3
P	23	2	0	0	0	1	0

¹¹ Tento typ konštrukcie sa v lingvistickej literatúre hodnotí rôzne. Časť autorov zaraďuje tento typ konštrukcie jednoznačne k parentéze (napr. V. Šmilauer, 1966; J. Bauer – M. Grepl, 1972; M. Grepl – P. Karlík, 1986), hodnotia ju ako autorskú komentujúcu poznámku alebo ako nepravú vedľajšiu vetu parentetickú (F. Kopečný, 1958), iní autori spomínanú konštrukciu označujú ako príslovkovú neotázkovú vzťažnú vetu s funkciou determinácie platnosti tvrdenia (K. Svoboda, 1972), ako komentujúcu poznámku (B. Rulíková, 1966), ako komentujúcu závislú vedľajšiu vetu (J. Hrbáček, 1994) alebo jednoducho ako komentujúcu vetu (J. Štěpán, 2007).

¹² Anteponovanú pozíciu parentéz sme zisťovali pomocou príkazu [word="Ako + operátor"] a následným pozitívnym filtrovaním prípadov [tag="Z"] v pozícii 1 > KWIC. Interponovanú pozíciu sme overovali pomocou príkazu [word="ako + operátor"] a následným pozitívnym filtrovaním prípadov [tag="Z"] v pozícii 1 > KWIC a -1 < KWIC. Postponovanú pozíciu sme overovali pomocou príkazu [word="ako + operátor"] a následným pozitívnym filtrovaním prípadov [tag="Z"] v pozícii -1 < KWIC.

¹³ Predikát *zdať sa* funguje jednak ako evidenčný operátor percepčne založenej inferencie (porov. výklad významu v KSSJ „mať pocit, javiť sa (na pohľad)“), jednak ako evidenčný operátor nepercepčnej inferencie (porov. výklad v KSSJ „domnievať sa“).

(b) Parentetická konštrukcia bez iniciálovej spojky. Neprítomnosť formálneho hypotaktického exponentu signalizuje formálnu neinkorporovateľnosť danej parentetickej konštrukcie do základovej vetnej štruktúry, nulový syntaktický vzťah medzi nimi.

(5) *Tilda – <myslím si> – má niekoľko tvárí.*

Komunikačnú zaťaženosť tohto typu parentetickej konštrukcie v korpusovej verzii prim-5.0-public.all zachytávame v nasledujúcej tabuľke.¹⁴ Osobitne vyhodnocujeme aj pozíciu parentézy vo vetnej štruktúre (anteponovaná, interponovaná, postponovaná pozícia).

	myslím (si)	zdá (sa)	tuším	dúfam	hádám	verím	predpokladám	domnievam sa	nazdávam sa
A	321	50	30	9	0	5	4	2	8
I	1318	2923	320	660	178	206	156	89	148
P	70	26	27	65	0	1	36	0	3

Na základe korpusových údajov možno konštatovať, že pre oba typy parentéz s inferenčnými operátormi je typická interponovaná pozícia, anteponovaná a postponovaná pozícia je pri týchto operátoroch zriedkavejšia:

(6) *Starší pán si sadal na miesto, odkiaľ, <ako predpokladám>, sa pred chvíľou zdvihol.*

(7) *Tam, <predpokladám>, navrhnu akcionári nejakú formu motivácie manažmentu týmto spôsobom.*

(8) *<Tuším>, ani režiséri nepochopili Vladu Müllera!*

(9) *Ak má niečo prísť, tak to príde prirodzene, <dúfam>.¹⁵*

Možno to vysvetliť na základe stupňa gramatikalizácie inferenčných predikátov. Interponovaná pozícia, v ktorej sa parentézy s inferenčnými predikátmi typicky realizujú, je indikátorom vyššieho stupňa gramatikalizácie (anteponovaná pozícia je typická pre riadiaci predikát).

Niektorí autori prisudzujú predikátom s evidenčným komponentom a evidenčným parentetickým konštrukciám funkciu epistemickej kvantifikácie výpovede.¹⁶ Podľa nášho názoru si predikáty v tomto štádiu zachovávajú vo svojom význame evidenčný komponent, možno tu skôr hovoriť o evidenčno-epistemicom synkretizme. Epistemicnú funkciu majú vo výpovediach, v ktorých sa nenachádza ďalší epistemický operátor. Naopak, v prítomnosti iného epistemickeho operátora sa ich epis-

¹⁴ Anteponovanú pozíciu parentéz sme zisťovali pomocou príkazu [word="Operátor"], následným pozitívnym filtrovaním prípadov [tag="Z"] v pozícii 1 > KWIC a negatívnym filtrovaním prípadov [word="že"] v pozícii 2 > KWIC. Interponovanú pozíciu sme overovali pomocou príkazu [word="operátor"], následným pozitívnym filtrovaním prípadov [tag="Z"] v pozícii 1 > KWIC a –1 < KWIC a negatívnym filtrovaním prípadov [word="že"] v pozícii 2 > KWIC. Postponovanú pozíciu sme overovali pomocou príkazu [word="operátor"] a následným pozitívnym filtrovaním prípadov [tag="Z"] v pozícii –1 < KWIC.

¹⁵ V našom chápaní upúšťame od tradičného vymedzovania parentézy na základe čisto formálnych kritérií (interpozícia a prerušenie nadväznosti začatej výpovede). Parentézu definujeme funkčne, ako voľne pripojený komentár k výpovedi, ktorý sa môže realizovať v antepozícii, interpozícii a postpozícii. Na rozdiel od parcelácie, ktorá predstavuje rozčlenenie rematickej zložky, resp. dodatočné pripojenie tematickej zložky výpovede, sa parentéza na aktuálnom členení výpovede nepodieľa.

¹⁶ Světlá Čmejrková (2008, s. 335) hodnotí predikát *mysliet* ako epistemický predikátor.

temická hodnota neutralizuje (pozri bližšie 3.3.3). Svedčia o tom prípady ich použitia s epistemickými operátormi s diferencovanou epistemickou hodnotou (istota – vysoká miera – stredná/nízka miera probability), ktoré nachádzame v SNK:¹⁷

(10) <Myslím>, že vo finále *pravdepodobne* nebude chcieť riskovať.

(11) A 50-tisíc korún, <myslím>, pre pána Štáidla *určite* nebude problém.

(12) Ale smrť, <myslím>, bude *asi* ľahká záležitosť, život je náročnejší.

Motivácia kognitívnym verbom sa pri formovaní operátorov nepercepčnej inferencie opiera o samotnú povahu inferenčného procesu založeného na myšlienkovvej operácii usudzovania. Konkrétne ide o tzv. entymématické usudzovanie (bližšie Dolník, 1999, s. 10), ktoré zahŕňa induktívne usudzovanie a usudzovanie analógiou (porov. napr. *V klube sa vám darí, ospevujú vás, napredujete, pridete do reprezentácie a zažívate jedno sklamanie za druhým. <Myslím si>, že určite nastane zmena na poste reprezentačného trénera.*). Prítomnosť epistemického komponentu, ktorý možno za istých okolností neutralizovať, zasa možno odvodiť zo samotnej povahy entymématického usudzovania, pri ktorom záver vyplýva z predpokladov len s istým stupňom pravdepodobnosti (čo súvisí tzv. s nedôslednou usporiadanosťou sveta; Dolník, 1999, s. 11).

Stupeň 3: epistemická partikula

Lexikografické príručky zachytávajú zavŕšenie procesu partikulizácie pri jednotkách *myslím, tuším, hľadám*. Gramatikalizuje sa 1. osoba singuláru vzhľadom na fakt, že inferenčná evidencialita predstavuje personálny typ evidenciality, pri ktorej je evidenčným zdrojom validity propozície osoba hovoriaceho.

(13) *Viac-menej som sa uzavrela do samoty, čo je <myslím> normálne.*

(14) *Láska k nepriateľom je <hľadám> ešte ťažšia ako pobožkať malomocného.*

(15) *Váš manžel je <tuším> všade, len nie doma.*

Desémantizácia späť s partikulizáciou vedie k prehodnoteniu evidenčného statusu daných jednotiek smerom k epistemickej partikule s epistemickou hodnotou strednej probability.

¹⁷ Kolokácie epistemických partikúl s rozličnou epistemickou hodnotou sa v síce v jazykovom úze vyskytujú, avšak takéto prípady treba hodnotiť diferencovane. Pomerne bežné sú kolokácie epistemickej partikuly vyjadrujúcej stupeň istoty, resp. neistoty hovoriaceho (*určite, možno, asi, pravdepodobne, nepochybne*) a partikuly s významom reálnosti, aktuálnosti (*vskutku, skutočne, naozaj, ozaj*) (k vymedzeniu partikúl porov. Biber et al. 1999). Podobne sa pristupuje k diferenciácii partikúl v koncepcii G. Cinquea (1999), v ktorej sa partikuly druhej skupiny označujú ako partikuly *realis*, resp. *irrealis*. Odlišný status týchto jednotiek sa v koncepcii F. R. Palmera (2001) reflektuje odlišovaním tzv. *knowledge-based* partikúl (*V olympijskej dedine bude skutočne Biblia k dispozícii v každej izbe.*) a *belief-based* partikúl (*Slovan bude určite veľkým klubom.*). E. Traugott (1995) hodnotí partikuly *in deed, really* ako epistemic-ko-evidenčné s významom nešpecifikovanej evidencie. Kolokácie epistemických partikúl s odlišnou epistemickou hodnotou vyjadrujúcich stupeň istoty, resp. neistoty hovoriaceho možno prednostne predpokladať pri spontánných, vopred nepripravených prehovoroch (v SNK ide napríklad o prípady priamej reči v rámci interview: *Považujete ešte aj dnes za možné, že štyri takzvané visegrádske krajiny vstúpia do západoeurópskych štruktúr, či už spoločne alebo jednotlivy, v rovnakom časovom období? Spolu už asi určite nie.*), resp. autor môže tieto kolokácie použiť zámerne za účelom navodenia komiky, resp. ironie vyjadrenia (*Veľmi vhodné je medializovať svoj sľub potomkovi (potomkyni), že v prípade, ak ma po piaty (desiaty, dvadsiaty atď.) raz odvolajú, určite asi snád odidem z politiky.*).

Korpusové doklady odhaľujú okazionálne prípady partikulovej platnosti aj pri iných primárnych inferenčných predikátoch. V SNK sme ich zachytili najmä pri predikáte *zdať sa*¹⁸ (54 dokladov), *dúfam* (46 dokladov), zriedkavejšie pri predikáte *predpokladať* (2 doklady).¹⁹

(16) *Problém je <zdá sa> niekde inde.*

(17) *Pretože reklama sa dá (okrem STV) vysielat' aj cez výborný film, ktorého obstaranie je <predpokladám> lacnejšie ako zrealizovanie reality show.*

Pre distribúciu partikúl vo výpovediach je typická jednak anteponovaná pozícia, jednak kolokačná blízkosť k riadiacemu predikátu vety, a to v (a) preverbálnej aj (b) postverbálnej pozícii (*myslím* 72/79, *hádám* 1317/1366, *tuším* 586/497).

(18) (a) *Diváci <myslím> videli dobrý a zaujímavý zápas.* – (b) *V kauze Olejáři zadržali <myslím> okolo 120 ľudí.*

(19) (a) *Vibramové topánky už <hádám> nahradili staré „kováky“.* – (b) *Zaradenie fotografií medzi text by bolo <hádám> pôsobivejšie.*

(20) (a) *Už som to raz <tuším> spomínala.* – (b) *Najvyššia nameraná teplota bola <tuším> 49 stupňov Celzia.*

Anteponovaná pozícia sa realizuje najmä pri partikule *hádám* (7061) a *tuším* (2815), pri partikule *myslím* je zriedkavá.

(21) *<Hádám> sa nezasekla.,*

(22) *<Tuším> celý Bordeaux sa vyrojl, že pôjde s nami.*²⁰

Odlišná distribúcia daných partikúl vo výpovedi sa dá vysvetliť na základe hĺbky gramatikalizácie. Pri slovesách *hádať* a *tušiť* je hĺbka gramatikalizačného procesu väčšia, spomínané jednotky ako evidenčné operátory vo výpovediach fungujú najmä v pozícii parentéz a partikúl s evidenčnou funkciou. Vo funkcii riadiacich predikátov vystupujú zriedkavejšie (*tuším*: 287), pri predikáte *hádať* dokonca výnimočne (*hádať*: 8).²¹

(23) *<Hádám>, že boli mladší.*

(24) *<Tuším>, že sa to vtedy skončilo nejako zle.*

Možno teda predpokladať, že funkciu lexikálnych predikátov v týchto prípadoch dominantne preberajú partikuly. Naopak, hĺbka gramatikalizácie je nižšia pri predikáte *myslieť*. Ako evidenčný operátor vystupuje najmä vo funkcii riadiaceho predikátu vety, jeho frekvenčná distribúcia vo funkcii partikuly je relatívne nízka. V rámci parentetických konštrukcií sa výraznejšie realizuje len v prípade parentézy bez pôvodného spájacieho operátora, naopak, nefiguruje v parentéze uvedenej spojkou *ako*.

¹⁸ O partikulovej platnosti jednotiek *zdať sa*, *predpokladám* explicitne uvažuje *Encyklopedický slovník češtiny* (2002).

¹⁹ Partikulovú platnosť daných jednotiek sme overovali prostredníctvom kolokácie [word="operátor"] [tag="V.*"].

²⁰ Anteponované postavenie partikúl sme overovali prostredníctvom príkazu [word="Operátor"] a následným negatívnym odfiltrovaním prípadov [tag="Z"] v pozícii 1 > KWIC. Pri príkaze [word="Operátor"]A zároveň [tag="T"] sme totiž dostali iba 213 prípadov jednotiek anotovaných ako partikuly, hoci o partikuly ide aj v prípadoch, ktoré sú v SNK anotované ako verbá, napr. *Tuším/VKesa+ si to video pozrelo už viac ako 50-tisíc ľudí., Tuším/VKesa+ to už fakt začínam prehádzať.* a pod.

²¹ Anteponované postavenie predikátov sme overovali prostredníctvom príkazu [word="Operátor"], následným pozitívnym odfiltrovaním prípadov [tag="Z"] v pozícii 1 > KWIC a pozitívnym odfiltrovaním prípadov [word="že"] v pozícii 2 > KWIC.

Na nasledujúcom obrázku zachytávame sémantickú mapu nepercepčne založenej inferenčnej subdomény:

3.3 Operátory percepčnej evidenciality a percepčne založenej inferencie

3.3.1 Percepčné predikáty

Stupeň 0: percepčný predikát

Východiskovým zdrojom operátorov percepčne založenej inferencie sú percepčné predikáty s významom „zmyslom postihovať skutočnosť“:

- (1) *Videl, ako je Petrovi zle. „Zrakom zachytil, ako je Petrovi zle.“*

Stupeň 1: predikát s evidenčným komponentom

V prvom kroku dochádza k sémantickému prehodnoteniu percepčného predikátu na predikát s evidenčným komponentom a k zmene ilokučnej perspektívy súvetnej konštrukcie (porov. 3.2). Kognitívnou podstatou tohto sémantického posunu je situácia, keď sa percepčný význam späť s pôvodným predikátom stáva evidenčným základom hodnotenia tvrdenia, ktoré sa vyjadruje vedľajšou vetou:

- (2) *Vidím, že Petrovi je zle. Je úplne blbý: „Konštatujem, že Petrovi je zle, a svoj predpoklad opieram o inferenciu založenú na percepcii situácie.“*

Nadobudnutie evidenčnej funkcie sa spája s použitím tvaru 1. osoby indikatívu prezentu v nenegovanej podobe. Zistenia zo SNK potvrdzujú výraznú frekvenčnú dominanciu tohto tvaru v paradigme percepčného verba:

Tvary	SNK prim-5.0-public-all		Tvary	SNK prim-5.0-public-all
Vidím, že	1807 (57,3 %)		Vidíme, že	758 (24 %)
Vidíš, že	159 (5 %)		Vidíte, že	214 (6,7 %)
Vidí, že	137 (4,4 %)		Vidia, že	78 (2,5 %)

Stupeň 2: evidenčná parentetická konštrukcia

V tomto štádiu dochádza vo vetných štruktúrach s perцепčným evidenčným operátorom vo funkcii predikátu hlavnej vety ku kontrakcii (stiahnutiu) súvetnej štruktúry. Výsledkom tohto procesu je prehodnotenie lexikálneho predikátu na parentetickú konštrukciu, syntagmaticky nezačlenenú do základovej vety. Prvým krokom gramatikalizácie súvetnej štruktúry je vynechávanie spojky. Pri predikáte *vidím* evidujeme v SNK 84 dokladov anteponovanej pozície tohto operátora bez syntagmatického začlenenia:²²

(3) <*vidím*>, *vám sa i dýcha ťažko, keď som nablízku.*

(4) <*vidím*>, *čítal si noviny a pil svoju whisky.*

Druhým krokom je presun lexikálneho operátora z anteponovanej pozície, charakteristickej pre predikát hlavnej vety, do interponovanej pozície. Pri predikáte *vidím* evidujeme v SNK 57 dokladov interponovanej realizácie tohto operátora bez syntagmatického začlenenia:

(5) *A potom, <vidím>, kmitá čierna bodka tam hore a odrazu sa začne spúšťať.*

(6) *Obľúbil ťa, suseda moja, seba, <vidím>, naparfinoval.*

Zriedkavejší je výskyt perцепčného evidenčného operátora vo finálovej pozícii (7 dokladov v SNK):

(7) *Prekvapilo vás to, súdruh Verba, <vidím>.*

(8) *Máte poriadnu hrču, <vidím>.*

Pri ostatných lexikálnych predikátoch dochádza k vzniku parentetických konštrukcií zriedkavo (<*Počujem*>, *chĺpate.*, <*Počujem*>, *otvára sa brána.*, *Činíš sa, <počúvam>.*). Pre predikát *počúvať* je charakteristická perцепčno-reportívna polysémia (<*Počúvam*>, *začiatok celkom ujde. – Je to vraj odvaha, <počúvam>, splo-diť do tohto sveta štyri deti.*).

Frekvencovaným typom parentetickej konštrukcie s perцепčným predikátom je parentetická konštrukcia uvedená spojkou *ako*. Distribúcia parentetických konštrukcií vo výpovediach ukazuje, že pre tento typ konštrukcie je charakteristická anteponovaná pozícia, zriedkavá je postponovaná pozícia.

(9) <*Ako vidím*>, *precestovala si kus sveta.*

(10) *Nuž, <ako vidím>, vo svete je všetko možné.*

(11) *Draky sa za tie storočia vôbec nezmenili, <ako vidím>.*

Realizáciu parentéz sme overovali v SNK, v korpusovej verzii prim-5.0-public.all.²³ V nasledujúcej tabuľke prinášame prehľad výskytu tohto typu parentetickej

²² Anteponovanú pozíciu parentéz sme zisťovali pomocou príkazu [word="Operátor"] a následným pozitívnym filtrovaním prípadov [tag="Z"] v pozícii 1 > KWIC a negatívnym odfiltrovaním prípadov [lemma="že/ako/aký/prečo/kam/kedy"]. Interponovanú pozíciu sme overovali pomocou príkazu [word="operátor"], následným pozitívnym filtrovaním prípadov [tag="Z"] v pozícii 1 > KWIC a negatívnym odfiltrovaním prípadov [lemma="že/ako/aký/prečo/kam/kedy"]. Postponovanú pozíciu sme overovali pomocou príkazu [word="operátor"] a následným pozitívnym filtrovaním prípadov [tag="Z"] v pozícii -1 < KWIC.

²³ Anteponovanú pozíciu partikul sme zisťovali pomocou príkazu [word="Ako + operátor"] a následným pozitívnym filtrovaním prípadov [tag="Z"] v pozícii 1 > KWIC. Interponovanú pozíciu sme

konštrukcie s perцепčným evidenčným operátorom v anteponovanej, interponovanej a postponovanej pozícii vo výpovedi v SNK:

	ako vidím	ako počúvam	ako vidieť	ako vidno
A	288	28	581	475
I	181	22	190	175
P	12	3	7	1

Distribučnú realizáciu parentetických konštrukcií vo výpovediach možno vysvetliť na základe stupňa gramatikalizácie perцепčných predikátov. Anteponovaná realizácia parentéz s perceptionskými operátormi, ktorá je typická pre riadiaci predikát (v prípade parentéz bez spájacieho výrazu), resp. vedľajšiu vetu (pri parentézach uvedených spojkou *ako*), je signálom nižšieho stupňa gramatikalizácie.

Ďalším signálom nastupujúceho gramatikalizačného procesu pri perceptionských predikátoch je ich schopnosť signalizovať retrospektívnu perceptive založenú inferenciu (porov. Anderson, 1986). Ide o prípady, pri ktorých má evidenčný predikát formu prítomnosti, hoci sa hodnotený dej realizoval v minulosti (prítomnosť sa tak hodnotí výsledkom deja):

(12) *Má v sebe niečo podobného ako palác Versailles. <Vidno>, že staviteľovi dali pokoj; nech si tam robí, ako najlepšie vie.*

(13) *Vo veľkom platili eurami aj dôchodcovia. <Vidno>, že si zohnali eurobalíčky.*

Fungovanie perceptionských predikátov v rámci parentetických konštrukcií nevyúsťuje do vzniku partikul. Dané parentetické konštrukcie by tak bolo možné chápať ako výsledok pragmatikalizácie, ktorá sa vymedzuje ako raný stupeň gramatikalizácie (porov. Fried, 2009). Pragmatikalizácia je v tomto prípade spätá s prechodom propozíčných významových prvkov na nepropozíčné, ktoré indikujú postoj hovoriaceho. V prípade perceptionských operátorov evidenciality ide o komunikačno-pragmatickú funkciu fixovania ilokučnej sily asertívnej výpovede (bližšie Ivanová, 2011a). Tento komunikačno-pragmatický profil perceptionských operátorov evidenciality je daný relatívne vysokou reliabilitou personálnej perceptive (porov. de Haan, 1999).

overovali pomocou príkazu [word="ako + operátor"] a následným pozitívnym filtrovaním prípadov [tag="Z"] v pozícii 1 > KWIC a -1 < KWIC. Postponovanú pozíciu sme overovali pomocou príkazu [word="ako + operátor"] a následným pozitívnym filtrovaním prípadov [tag="Z"] v pozícii -1 < KWIC.

3.3.3 Percepčné adverbiá²⁴

Pod termínom percepčné adverbiá budeme rozumieť polysémické deadjektívne adverbiá s percepčnou sémou so sémantickým dosahom na predikát (kvalifikačné adverbiá) alebo na celú propozíciu vety (komentujúce adverbiá²⁵).

Stupeň 0: kvalifikačné adverbiá so sémantickým dosahom na predikát

Primárne sa danými adverbiami vyjadruje inherentná kvalita deja, ktorá je výsledkom toho, že dej, stav, prípadne vlastnosť sa realizujú v takej miere, že sú dobre vnímateľné zmyslami (tomu zodpovedajú parafrázy typu „tak, že to je viditeľné“, „tak, že to je počuteľné“, „tak, že to je „hmatateľné“, „tak, že to je citeľné“): *viditeľne*, *badateľne*, *počuteľne*, *hmatateľne*, *očividne*, *evidentne*. Pri adverbiách *citeľne*, *rukopolapne* a *zjavne* došlo ku generalizácii významu, takže nimi možno vyjadriť percepčne nešpecifikovanú evidenciu:²⁶

- (1) *Rana ho <viditeľne> bolela aj pri našom stretnutí.*
- (2) *Šarmantná Vica Kerekes sa pred časom odsťahovala do Budapešti, čo sa na jej slovenčine <počuteľne> podpísalo.*
- (3) *Výsledky totiž <rukopolapne> preukázali to, čo mnohí z nás dobre vedia.*
- (4) *Magazín Peniaze už odkazuje na svojho chlebobarca <menej očividne>.*
- (5) *Budova našej redakcie sa zatriasla jemne, ale <evidentne>.*

Ich evidenčný sémantický príznak sa teda spája s indikovaním evidenčnej hodnoty priamej percepcie situácie v rámci percepčnej evidenčnej subdomény.

Stupeň 1: adverbiá so sémantickým dosahom na propozíciu celej vety

Signálom sémantického prehodnocovania daných adverbií je metaforická transpozícia smerom k významu percepčne založenej inferencie:

- (6) *Spod záhybov mondžského rúcha mu vyčnievali špinavé a zakrvavené bosé nohy. Ten človek si <evidentne> musel veľa vytrpieť, kým sa dostal do Citadely.*
- (7) *Chudobu bolo vidieť všade, miestne domy <očividne> neopravovali už roky.*

V niektorých prípadoch sa pri daných jednotkách stráca percepčný základ a dochádza tak k transpozícii smerom k nepercepčne založenej inferencii (dedukcii):

²⁴ Krátky slovník slovenského jazyka (2003) pri jednotkách *očividne*, *evidentne*, *zjavne* a *navidomoči* slovnodruhovú platnosť partikuly nevymedzuje a dané jednotky hodnotí ako adverbiá. Slovník súčasného slovenského jazyka (2006) vymedzuje slovnodruhovú platnosť partikuly pri jednotke *evidentne*, na základe sémantizácie však možno predpokladať, že ju hodnotí ako epistemickú partikulu („vyjadruje presvedčenie o predpoklade“), pričom jej epistemickú hodnotu bližšie nekonkretizuje. Je však pozoruhodné, že ako synonymum danej partikuly sa ani v danom slovníku v rámci synonymického výkladu, ani v Synonymickom slovníku slovenčiny (2004) neuvádzajú iné epistemické partikuly typu *pravdepodobne*, *asi*, *možno*, *určite* a pod., ale adverbiá s percepčnou evidenčnou funkciou typu *navidomoči*, *viditeľne*, *očividne*, *zjavne* a pod.

²⁵ Tieto typy adverbií sa v teoretickej literatúre označujú často termínom *vetné adverbiá*. Vzhľadom na domácu tradíciu označovať termínom *vetné adverbiá* tie jednotky, ktoré figurujú ako súčasť predikátu, resp. fundament, volíme termín *komentujúce adverbiá*. V anglickej literatúre sa v tejto súvislosti používa termín *disjunkt* (porov. Malinovský, 1990), Douglas Biber et al. (1999) používajú termín *postojové adverbiále komentujúce propozičný obsah*.

²⁶ Jednotkami *cítiť* a *citeľne* možno vyjadriť nekonkretizovanú percepciu, hoci prototypovo sa dané jednotky viaže na oblasť hmatu a čuchu.

(8) *Opovrhol šestnástimi rezolúciami OSN za dvanásť rokov. <Evidentne> netíži odzbrojiť sa.*

Prehodnocovanie sémantiky percepčného adverbia smerom k percepčne založenej inferencii a následne k nepercepčnej inferencii sa spája so zmenou funkčného skopusu adverbia, ktoré sa v syntaktickej štruktúre vety nevzťahuje na predikát, ale na celú vetu.²⁷

(9) *Do ľavého horného rohu <viditeľne> napíšte heslo.*

(10) *<Viditeľne> sa hrá pre potešenie ľudí.*

Základnými signálmi propozičnej platnosti daných jednotiek sú nasledujúce faktory: (a) sémantický: desémantizácia, prejavujúca sa nemožnosťou nahradiť adverbium odkazovacím výrazom a blokováním gradácie; (b) syntaktický: strata vetnočlenskej platnosti, možnosť transformovať adverbium na hlavnú vetu s korešpondujúcim predikátovým adjektívom, preferenčný výskyt v oznamovacích vetách; (c) štruktúrny: typickou slovoslednou pozíciou sa stáva anteponovaná pozícia, nemožnosť fungovať v postponovanej pozícii bez intonačného a grafického vyčlenenia; (d) grafický a intonačný: postupná autonomizácia výrazu v rámci vety, signalizovaná jeho grafickým a intonačným vyčlenením.

Z tohto hľadiska môžeme porovnať status operátorov *viditeľne*, *badateľne*, *citeľne*, *počuteľne* a pod. a operátorov *očividne*, *evidentne*, *zjavne*. Pokiaľ ide o operátory z druhej skupiny, možno konštatovať, že v závislosti od kontextu sa správajú ako jednotky, ktoré majú v sémantickom dosahu raz verbálny predikát, inokedy propozíciu celej vety. Kvalifikačnú platnosť daných jednotiek možno odvodiť na základe ich fungovania v aktuálnom členení výpovede (AČV). Podľa Ludmily Uhlířovej (1979, s. 144) môžu kvalifikačné adverbiá fungovať v AČV v zásade dvojakým spôsobom: buď vytvárajú so slovesom jeden komplexný celok na rovine AČV alebo majú v AČV status samostatnej zložky, rémy. V prípade rematického statusu, slovosledne sa prejavujúceho (pri objektívnom slovoslede) pozíciou na konci vety, má adverbium jednoznačne kvalifikačnú funkciu a nemôže plniť rolu propozičného komentára:

(11) *Pred prvou jedenástkou ho jeho bývalý spoluhráč M. Timko stiahol v šestnástke v 15. min <evidentne>.*

(12) *I vo vyspelejších spoločnostiach, napríklad v starom Grécku, uznávali spoločenské funkcie poézie celkom <zjavne>.*

Všetky ostatné pozície sú funkčne dvojznačné, t. j. adverbium môže mať funkciu kvalifikačnú i komentujúcu. Kvalifikačný význam má adverbium v prípade kon-

²⁷ Pri prehodnotení sémantického dosahu jednotiek na propozíciu celej vety sa v niektorých teoretických prácach tieto jednotky slovnodruhovo klasifikujú ako (postojové) partikuly. Naším cieľom nie je na tomto mieste stanoviť striktnú hranicu medzi vetným adverbium a partikulou. Viacerí autori (napr. Kopečný, 1962) konštatujú, že postojové partikuly sa pre svoju podobnosť s adverbiami a adverbiálnymi výrazmi niekedy označujú ako vetné adverbiá. Na ich hraničný status poukazuje termín periférne adverbiále (Malinovský, 1990).

textovej zapojenosti, z hľadiska AČV plní úlohu témy, resp. spolu so slovesom rolu tranzitného prvku:

- (13) *Dostal som trest do konca stretnutia, čo nechápem. Dost' <evidentne> som od neho odstupoval a dával najavo, že biť sa nechcem.*

V preverbálnom postavení je status jednotky často nejednoznačný a možno pri nej predpokladať kvalifikačnú i komentujúcu platnosť:

- (14) *Nasledujúce dni chodil pán Gelha do práce ako bez duše. Hanka sa mu <očividne> vyhýbala. = (a) Hanka sa mu vyhýbala tak, že to bolo očividné.; (b) Bolo očividné, že sa mu Hanka vyhýbala.*

V interponovanej pozícii má toto adverbium komentujúcu platnosť vo výpovediach, v ktorých sa objavuje v kolokácii s iným adverbiom spôsobu, ktorého prítomnosť je podmienená valenciou verba:

- (15) *Toto ustanovenie pôsobí <evidentne> retroaktívne.*

Ak je adverbium kontextovo nezapojené, nemôže patriť k téme vety a jeho funkcia je komentujúca. Z hľadiska aktuálneho členenia aktualizuje rému vety, resp. celý tematicko-rematický nexus:

- (16) *Hlboký prepád dôchodkového sporenia nedávno dokázali prepočty zverejnené v Hospodárskych novinách. Samotné DSS to však <evidentne> netrápi.*

- (17) *Veľkú cenu Belgicka vyhral Kimi Räikkönen. <Evidentne> mu tento klasický okruh sedí.*

Túto aktualizáciu funkciu plnia komentujúce adverbiá bez ohľadu na vetné postavenie. Podľa L. Uhlírovej (1979) sa však presadzuje tendencia, aby komentujúce adverbium bezprostredne predchádzalo tú rematickú zložku výpovede, ktorú aktualizuje:

- (18) *Vodcovia UCK majú <evidentne> starosti.*

Postponovaná pozícia je pri týchto jednotkách zriedkavá.

Signálom prehodnotenia sémantického dosahu adverbií na jednotky s propozičným fokusom sú: (a) nemožnosť realizácie v interogatívnych a imperatívnych vetách: *Traja študenti si očividne vypomohli internetom. – *Traja študenti si očividne vypomohli internetom? – *Vypomôžte si očividne internetom.;* (b) možnosť transformácie na hlavnú vetu: *Je očividné, že traja študenti si vypomohli internetom.;* (c) blokovanie gradácie: **Traja študenti si očividnejšie vypomohli internetom.*

Prehlbovanie gramatikalizácie smerom k partikulovej platnosti potvrdzujú doklady zo SNK, v ktorých dochádza k autonomizácii jednotiek formou ich grafického vyčlenenia z vety:

- (19) *<Evidentne>, Abu Ghraib bol bodom obratu pre verejnú mienku v Iraku i Spojených štátoch.*

- (20) *<Očividne>, nedostatočná pracovitosť vládnej koalície súvisí so záujmami, ktoré majú ďaleko od askézy.*

V porovnaní s týmito operátormi je stupeň gramatikalizácie pri jednotkách z prvej skupiny nižší (napr. *viditeľne, badateľne, rukolapne, citelne, počutelné*), o čom svedčia napríklad doklady zo SNK na možnosť ich fungovania v interogatívnych vetách: *Kde sa francúzske peniaze prejavili <viditeľne>?, Môže percento <viditeľne> narásť?*, či neprítomnosť dokladov na intonačné a grafické vyčlenenie z vety.

Ďalším javom, na ktorom možno testovať hĺbku gramatikalizácie, je možnosť kolokácií daných jednotiek s operátormi identickej evidenčnej subdomény. V SNK sme sledovali kolokácie evidenčných adverbií s významom vizuálnej percepcie s perцепčným predikátom *vidieť*. V nasledujúcom grafe zachytávame frekvenciu kolokácií, zostupná hodnota signalizuje nižší stupeň gramatikalizácie:

(21) Na niektorých našich hráčoch bolo v stretnutí s Turňou <**zjavne**> vidieť/*viditeľne vidieť únavu z predchádzajúceho sústredenia.

(22) Myslím si, že bolo <**evidentne**> vidieť/*viditeľne vidieť, kto túto šarvátku vyprovokoval.

Inkompatibilita adverbií *viditeľne* a *badateľne* s predikátom *vidieť* potvrdzuje nižší stupeň ich gramatikalizácie, naopak, pri jednotkách *evidentne*, *zjavne* a *očividne* kolokačná kompatibilita s perцепčnými predikátmi signalizuje vyšší stupeň gramatikalizácie daných jednotiek, ktorý sa prejavuje posilňovaním ich komentujúcej funkcie.

Stupeň 3: epistemická (?) partikula

Lexikografické riešenie prijaté v *Slovníku súčasného slovenského jazyka* (2006) pri jednotke *evidentne* naznačuje slovnodruhovú transpozíciu tohto evidenčného operátora a jeho prehodnotenie na partikulu s epistemickým významom.²⁸ Fungovanie jednotky *evidentne* ako epistemickej partikuly je však diskutabilné. Jednou z vlastností epistemických partikúl je totiž fakt, že ich možno vo výpovedi použiť nezávisle od povahy evidencie, zatiaľ čo pri evidenčných operátoroch patriacich prototypicky do istej evidenčnej subdomény je takáto možnosť limitovaná: (a) perцепčne založená inferencia: P[S₁]: Vidím ohnisko. → P[S₂]: Pravdepodobne/zrejme tu niekto založil oheň.; *Evidentne/Očividne tu niekto rozložil oheň.*; (b) neperceptions založená inferencia: P[S₁]: Peter sa zvyčajne vracia domov o šiestej. Tvoj priateľ ho chce ísť navštíviť o štvrtej. → P[S₂]: *Môžeme to skúsiť, ale pravdepodobne/zrejme nebude doma.*; **Môžeme to skúsiť, ale evidentne/očividne nebude doma.* Nemožnosť použitia jednotiek vo výpovedi (b) odkazuje podľa nášho názoru na ich pretrvávajúci evidenčný status.

Pri otázke stanovenia epistemického statusu evidenčných operátorov vychádzame z názoru, že epistemická hodnota evidenčných operátorov je daná pragmatickými implikáciami, a nie je inherentnou súčasťou ich významu. Vo výpovedi sa episte-

²⁸ Takto je možné interpretovať sémantizáciu „vyjadruje presvedčenie o predpoklade“.

mická hodnota operátorov môže aktivizovať na základe tzv. generalizovanej konverzačnej implikatury (Levinson, 2000). Tá sa viaže na výpovede, v ktorých sú evidenčné operátory použité samostatne, bez epistemických operátorov. Hovoriaci v nich teda tým, že explicitne nesignalizuje epistemickú hodnotu validity propozície, porušuje maximy kvantity a kvality.²⁹ Právě porušovanie maxím kvantity a kvality však aktivuje konverzačnú implikaturu založenú na generalizovanom (konvencionalizovanom) predpoklade, že s evidenčnými operátormi percepčnej inferencie sa spája epistemický komponent vysokej probability výpovede (generalizovaná konverzačná implikatura sa tu opiera o univerzálnu evidenčnú hierarchiu založenú na zostupnej epistemickej hodnote evidenčných operátorov: priama evidencia > percepčne založená inferencia > nepercepčne založená inferencia,³⁰ porov. de Haan, 1999). Epistemickú platnosť jednotiek možno predpokladať napríklad pri konfrontačnom porovnávaní v súvetných konštrukciách:

(23) *Rímske parky to asi nie sú, <evidentne> ide o vyššie hory.*

(24) *Tí, čo zostali pred hlavným pódiom, však určite nebanovali a <zjavne> im takéto detaily neprekážali.*

Na rozdiel od konvencionalizovaných významov generalizovaná konverzačná implikatura predstavuje preferované interpretácie, ktoré môžu byť za istých okolností zrušené. Epistemický komponent aktivovaný danou implikaturou sa neutralizuje v kolokáciách evidenčných operátorov s epistemickými operátormi:

(25) *To mu <asi evidentne> nestačilo, a preto sa na druhý deň vlámal do ZŠ na ul. Komenského.*

(26) *Rozvoju kapitálového trhu <pravdepodobne zjavne> uškodila neschopnosť štátnej administratívy.*

V týchto prípadoch funkciu epistemickej kvantifikácie propozície na seba preberá epistemická partikula a epistemický komponent sa pri evidenčnom operátore neutralizuje. Možno teda sumarizovať, že interpretované jednotky navrhujeme hodnotiť ako prípady evidenčných operátorov s epistemickým komponentom vysokej probability. Ten nie je inherentnou súčasťou ich významu, ale je záležitosťou generalizovanej konverzačnej implikatury, ktorá môže byť v kontexte za istých okolností zrušená. Suspendovanie tejto generalizovanej konverzačnej implikatury sa realizuje v prítomnosti iných epistemických operátorov. Sémantický priestor subdomény percepčnej evidenciality možno teda opísať takto:

²⁹ Maxima kvantity: „Tvoj príspevok k rozhovoru má byť natoľko informatívny, ako je nutné pre daný rozhovor.“, maxima kvality: „Ak hovoríš o niečom, na čo nemáš dostatok dôkazov, vo výpovedi to signalizuj.“

³⁰ Podľa Stephena C. Levinsona (2000) generalizovaná konverzačná implikatura zvyšuje informativnosť propozičného obsahu výpovede prediktabilným a pravidelným spôsobom, nezávisle od príslušného kontextu výpovede.

V nasledujúcej tabuľke sa pokúsime zhrnúť základné zistenia o gramatikalizačných procesoch podobným spôsobom, ako to urobila Mirjam Fried (2010) pri modálnej častici *jestli*. Horizontálna rovina znázorňuje jednotlivé jazykové roviny, vo vertikálnej rovine zachytávame jednotky vystavené gramatikalizačnému procesu.

aspekty	lexikálne predikáty	evidenčné predikáty a adverbciá	parentézy vetné adverbciá	partikuly
textotvorné	propozičné	nepropozičné, subjektívne		
funkčné	asertívne	postojové		
sémantické	kognitívne percepčné komunikatívne	evidenčné		epistemické
štruktúrne	vetný člen	propozičný komentár		

Bibliografia

AIKHENVALD, Alexandra Y.: Evidentiality in Typological Perspective. In: Studies in evidentiality. Ed. A. Y. Aikhenvald – R. M. W. Dixon. Amsterdam, Philadelphia: Benjamins 2003, s. 1 – 31.

AIKHENVALD, Alexandra Y.: Evidentiality. Oxford: Oxford U. P. 2004. 452 s.

ANDERSON, Lloyd B.: Evidentials, Paths of Change, and Mental Maps. Typologically Regular Asymmetries. In: Evidentiality: The Linguistic Coding of Epistemology. Ed. W. Chafe – J. Nichols. Norwood, NJ: Ablex Publ. 1986, s. 273 – 312.

AUWERA, Johan van der – PLUNGIAN, Vladimir: Modality's semantic map. In: *Language typology*, 1998, roč. 79, č. 2, s. 79 – 124.

BAUER, Jaroslav – GREPL, Miroslav: *Skladba spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1972. 337 s.

BIBER, Douglas – JOHANSSON, Stig – LEECH, Geoffrey – CONRAD, Susan – FINEGAN, Edward: *Longman Grammar of Spoken and Written English*. London: Longman 1999. 1203 s.

BOYE, Kasper: *Semantic Maps and the Identification of Cross-linguistic Generic Categories: Evidentiality and its Relation to Epistemic Modality*. 2009. Online: <http://www.eva.mpg.de/lingua/conference/07-SemanticMaps/pdf/boye.pdf>, cit. 7. 2. 2012.

CINQUE, Guglielmo: *Adverbs and Functional Heads*. New York: Oxford University Press 1999. 288 s.

CORNILLIE, Bert: Evidentiality and epistemic modality: On the close relationship between two different categories. *Functions of Language*, 2009, roč. 16, č. 1, s. 44 – 62.

ČMEJRKOVÁ, Světa: Výraz myslím v psaném a mluveném textu. In: *Grammar & Corpora – Gramatika a korpus 2007*. Ed. F. Štícha – M. Fried. Praha: Academia 2008, s. 325 – 344.

DIEWALD, Gabriele – SMIRNOVA, Elena: Evidentiality in European Languages: the Lexical-grammatical Distinctions. In: *Linguistic Realization of Evidentiality in European Languages*. Ed. G. Diewald – E. Smirnova. Berlin/New York: Mouton de Gruyter 2010, s. 1 – 14.

DOLNÍK, Juraj: Princíp ekvivalencie. In: *Principy stavby, vývinu a fungovania slovenčiny*. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského 1999, s. 45 – 78.

FRIED, Mirjam: Ke zrodu české modální částice jestli. In: *Bohemica Olomucensia*, 2010, roč. 2, č. 3, s. 52 – 65.

FRIED, Mirjam: Construction Grammar as a Tool for Diachronic Analysis. In: *Construction and Frames*, 1(2), 2009, s. 261 – 290.

GREPL, Miroslav – KARLÍK, Petr: *Skladba spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1986. 474 s.

de HAAN, Ferdinand: Evidentiality and Epistemic Modality: Setting Boundaries. In: *Southwest Journal of Linguistics*, 1999, roč. 18, s. 83 – 101.

de HAAN, Ferdinand: Encoding Speaker Perspective: Evidentials. In: *Language Diversity and Linguistic Theories Symposium Proceedings. Linguistische Berichte, Sonderheft 9*, 2001, s. 201 – 216.

HIRSCHOVÁ, Milada: *Pragmatika v češtině*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci 2006. 243 s.

HOFFMANNOVÁ, Jana – KOLÁŘOVÁ, Ivana: Slovo prý/prej: možnosti jeho funkční a sémantické diferenciacie. In: *Gramatika a korpus – Grammar & Corpora 2005*. Eds. F. Štícha – J. Šimandl. Praha: ÚJČ AV ČR 2007, s. 93 – 102.

HOPPER, Paul J. – TRAUGOTT, Elizabeth Closs: *Grammaticalization. Second Edition*. Cambridge: Cambridge University Press 2003. 277 s.

HRBÁČEK, Josef: Nárys textové syntaxe spisovné češtiny. Praha: Trizonia 1994. 134 s.

IVANOVÁ, Martina: Epistemické funkcie evidenčných operátorov v slovenčine. In: *Vidy jazyka a jazykovedy. Zborník z medzinárodnej konferencie usporiadanej pri príležitosti životného jubilea Milo-slavy Sokolovej*. Ed. M. Ološtiak – M. Ivanová – D. Slančová. Prešov: FF PU 2010, s. 145 – 154.

IVANOVÁ, Martina: Percepčné evidenčné operátory v slovenčine (komunikačno-pragmatická analýza). In: *Minulost, přítomnost a budoucnost v jazyce a literatuře. Sborník z mezinárodní konference pořádané katedrou bohemistiky PF UJEP v Ústí nad Labem ve dnech 1. – 3. září 2010. Ústí nad Labem: UJEP 2011*, s. 146 – 153.

KOKTOVÁ, Eva: Remarks on the Semantics of Sentence Adverbials. In: *Journal of Pragmatics*, 1986, roč. 10, s. 27 – 40.

KOPEČNÝ, František: *Základy české skladby*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1962. 359 s.

Krátký slovník slovenského jazyka. 4., doplnené a prepracované vyd. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. Bratislava: Veda 2003. 988 s.

LEHMANN, Christian: Thoughts on Grammaticalization. Arbeitspapiere des Seminars für Sprachwissenschaft der Universität Erfurt. 2002. Online: <http://www2.uni-erfurt.de/sprachwissenschaft/AS-SidUE/ASSidUE09.pdf>, cit. 7. 2. 2012.

LEVINSON, Stephen C.: Presumptive Meanings. The Theory of Generalized Conversational Implicatures. Cambridge/London: MIT Press 2000. 480 s.

MACHEK, Václav: Etymologický slovník jazyka českého. Fotoreprint podľa 3. vyd. Z roku 1971. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2010. 866 s.

MALINOVSKÝ, Milan: O tzv. disjunktech. In: Slovo a slovesnost, 1990, roč. 51, s. 48 – 54.

PALMER, Frank, R.: Mood and Modality. Second Edition. Cambridge: Cambridge University Press 2001. 236 s.

RULÍKOVÁ, Blažena: K problematice některých typů vedlejších vět s výrazem jak. In: Slovo a slovesnost, 1966, roč. 27, s. 300 – 316.

Slovenský národný korpus. Korpusová verzia prim-5.0-public.all. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, 2010. Dostupný na: <http://korpus.juls.savba.sk>.

Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G. Red. K. Buzássyová – A. Jarošová. Bratislava: Veda 2006. 1134 s.

SOKOLOVÁ, Miloslava: Prednášky z teoretickej morfológie. 2008 (pracovný materiál).

SVOBODA, Karel: Souvětí spisovné češtiny. Praha: Univerzita Karlova 1972. 242 s.

Synonymický slovník slovenčiny. Red. M. Pisárčiková. 3., nezmenené vyd. Bratislava: Veda 2004. 998 s.

ŠMILAUER, Vladimír: Novočeská skladba. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1966. 574 s.

ŠTĚPÁN, Josef: Ke komentujícím vedlejším větám se spojovacím výrazem jak. Slovo a slovesnost, 2007, roč. 68, s. 101 – 116.

TRAUGOTT, Elisabeth C.: Pragmatic Strengthening and Grammaticalization. In: Berkley Linguistics Society, 1988, roč. 14, s. 406 – 416.

TRAUGOTT, Elisabeth C.: The Role of the Development of Discourse Markers in a Theory of Grammaticalization. Paper presented at the ICHL XII, Manchester. 1995. Version of 11/97. Dostupné na: <http://www.stanford.edu/~traugott/ect-papersonline.html>.

UHLÍŘOVÁ, Ludmila: K postavení tzv. větných příslovčí v aktuálním členění. In: Slovo a slovesnost, 1979, roč. 40, č. 2, s. 143 – 148.

VYKYPĚL, Bohumil: Slavonic-Baltic Addenda to the World Lexicon of Grammaticalization. In: Jazykovedný časopis, 2010, roč. 61, č. 2, s. 131 – 144.

WIEMER, Björn: Particles, Parentheticals, Conjunctions and Prepositions as Evidentiality Markers in Contemporary Polish (A first exploratory study). In: Studies in Polish Linguistics, 2006, roč. 3, s. 5 – 67.

WIEMER, Björn: Hearsay in European Languages: Toward an Integrative Account of Grammatical and Lexical Meaning. 2009. Online: <http://www.discorps.ugal.ro/DATABASE-EVIDENTIALITY/Wiemer-2009-Hearsay.pdf>, cit. 7. 2. 2012.